

գին անկատար ճանաչմունք ունենալը պիտի ընդունիս, և թէ վեց տեսակ պակսութիւններու մէջ ալ ընկած շատ մարդիկ կան ազգերնուս մէջ: Ուստի աս առջի պատասխանին մխիթարական մասն այս է որ մեր ազգը առաջ երթալու ճամբուն մէջն է կրնայ ըսուիլ. որովհետեւ ինչ և իցէ ձեռք զարկած գործքի մը մէջ առաջ երթալու առջի նշանն է ճանչնալը թէ առաջ երթալ պէտք է: Երկրորդն է առաջ երթալու ջանքը, և այս ալ կայ ազգերնուս մէջ, ինչպէս յայտնի կը տեսնուի ամէն տեսակ վիճակի մարդկան մէջ. ամենուն սիրտը վառուած է առաջ երթալու մեծ փափաքով մը, և այս երկուքը մեծ նշան են ազգի մը առաջ երթալուն: Դա նը կը մնայ երրորդ խնդրոյն՝ թէ ինչ ճամբայ պէտք է բռնել: Դայց ան ալ ինչուան հիմա ըսածներնէս ինքնիրմէն կ'իմացուի, որ եթէ ճամբարիտ սրտով ազգերնիս կ'ուզէ իր յառաջագիմունքիւնը, պէտք է ճանչնայ իր անկատար ճանաչման մէջ ըլլալը, և ասկից առաջ եկած վեց տեսակ անկարգութեանց ջանայ առջևը առնել, մէկիկ մէկիկ քննելով զամէնքն ալ. այս է մի միայն ճամբայ յառաջագիմունքեան:

Եւ եթէ յիրաւի ճամբարիտ սրտով է ազգերնուս յառաջագիմունքեան ջանքը, ինչպէս որ կ'երեւայ, անտարակոյս ենք՝ թէ այս բանիս ձեռք կը զարնէ, աղէկ մը հասկընալով՝ թէ առանց ջանալու վերցընելու համար այս վեց անկարգութիւնները անկարելի է բարեաց հանդիպիլ, մանաւանդ ասկից ետեւ: Սոսն զի թէպէտ ասոնց անկարգութիւնն ըլլալը յայտնի է ամենուն, բայց վերի վերոյ նայելով մարդ կարծէ որ՝ եթէ ազգը յառաջագիմունք ըլլայ, անկից ետեւ ասոնք ալ կը վերցուին. և այս է մեծ սխալ մտածութիւն: Որովհետեւ քանի որ այսպիսի մոլութիւններ կը տիրեն մարդուս սրտին և մտքին վրայ, չկրնար յառաջագիմել, այլ այն անխորհուրդ ջանքը յառաջագիմելու պատճառ կ'ըլլայ այս անկարգութիւններուն սաստկանալուն, ինչպէս որ յայտնի կ'երեւայ

Եւրոպայի յառաջագիմող շատ մարդիկներու վրայ, որ յառաջագիմենք ըսելով սկսան ջանալ անբան անասուններու նմանելու ամենայն կերպով, որոնք են պատճառ խռովութեան այսպիսի իմաստութեան ծայրը հասած աշխարհքի մը:

Ուստի թէ որ ճամբարիտ սրտով մեր ազգը կ'ուզէ զարգանալ իմաստութեան և մարդկութեան մէջ, պէտք է որ նախ քան զամենայն ամենուն ջանքն ըլլայ հնարքներ մտածել այս վեց տեսակ մարդկային ազգը կործանիչ չարութիւնները ազգին մէջէն ըստ կարի պակսեցընելու: Եւ չեմ գիտեր թէ ինչ բան արգելք կրնայ ըլլալ ձեռք զարնելու կատարեալ ճանաչմունքով՝ շտկելու այս անկատար ճանաչմունքէն առաջ եկած պակսութիւնները, երբ ազգին կողմէն ջանք կայ, և մեր կողմէն յորդոր և կարեւոր տեղեկութիւններ չարակիւր, պատշաճ եղանակներ, բաց ճամբայներ առջևնին կեցած. ուստի կ'երեւայ որ ամենեւին անարգել փափաքնիս պիտի կատարուի, յաջողութեամբ ազգերնուս զարգացումը առաջ պիտի երթայ:

Հ. Գ. Մ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Գոյիեմու Սլխարհակալ:

ՆԱՆԻ Ղուլիէմու Ղազղիոյ Ֆալէզ քաղաքը 1024^ն, հոգեբարոս Ա Ղորմանդիոյ դքսին անհարազատ որդին. ութ տարուան էր երբոր զհայրը կորսնցուց, որուն մէկ հատիկը ըլլալով ժառանգեց անոր աթոռը, և սրբբեց այն կեղտ անունը իր վրայէն մեծամեծ քաջագործութիւններով: Եւ տիութեան ատենը՝ Ղորմանդիայի բռնասուր իշխանները երկիրը տակն ու վրայ կ'ընէին, ու երբոր տասնութն տարեկան եղաւ՝ զէնք առաւ ձեռքը իրեն

աղագականացը դէմ՝ որոնք կը ցանկային յափշտակելու իրմէն աս ժառանգութիւնը, և իրեն զործունէութեամբն ու քաջութեամբը անոնց ամենուն յաղթեց, որոնք վհատելով սկսան իրմէ անհաճել: Հենրիկոս Ա Վաղղիոյ թաղաւորը որ արդէն խնամք մը ցցուցեր էր իրեն վրայ ու աջակից ալ եղած էր առջի բերան, սկսաւ վախնալ աս կտրիճին ճարտարութենէն, ու սկսաւ ինքն ալ Վորմանդիան կոխկռտել. կայծակի պէս հասաւ Վուլիէլմոս վրան, ու զարկաւ կոտորեց անոր բանակը Սորթմէյր ըստած տեղը արիւնահեղ պատերազմի մը մէջ, ուր որ չարաչար յաղթուեցաւ Հենրիկոս ու փախաւ ինչուան Փարիզ:

Եւ յաղթութիւնս կը գուշակէր թէ Վուլիէլմոս ինչ ոգւոյ ու հանձարի տէր է, և իրեն անունը աս պզտի երկրին մէջ պիտի չմնար. և յիրաւի կը զարմանայ մարդ թէ ինչպէս իրեն թաղաւորութեան սկիզբէն ինչուան վերջը անյուր յաջողութեամբ մը առաջ կը տանէր ամէն կամբը: Երբոր խաղաղ կը տիրէր հայրենեացը, Եղուարդ խոստովանող Լնգղիոյ թագաւորը մեռնելու ատեն կտակաւ թողուց կ'ըսեն Վուլիէլմոսին իր արքայական գահը. բայց որովհետեւ հուշակաւոր է աս աշխարհաւ կալութեան ատենը հարուտ անունով իշխանին դէպքը, անոր համար կ'արժէ որ հոս քիչ մը տեղն 'ի տեղը պատմենք:

() ր մը հարուտ Լնգղիոյ ծովեզերքը պարզ արշաւանք մը կ'ընէր նաւով մը, մորիկ մը Փոնթիկոյի կոմսութեան ծովեզերքը ձգեց զինքը. երկրցիք բարբարոս սովորութեամբ մը տիրեցին ոչ միայն ջախջախած նաւուն, այլ նաև տաւրին զինքը ընկերներովը մէկտեղ կոմսին, որն որ իր բերդը դնել տուաւ զանոնք: Վուլիէլմոս բարեբաղդ դիպուած մը սեպելով աս բանս՝ ու կոմսէն ինդրելով ընդունեցաւ զինքը իր արքունեացը մէջ, ուր որ մեծ սէր ու գութ կը ցուցնէր այսպիսի դժբաղդ անձի մը վրայ. հարուտ խոստովանեցաւ ալ թէ Վուլիէլմոսն է ժառանգը Լնգղիոյ թագաւորութեան, իսկ ինքը երդմամբ իրաւուն

քէն հրաժարեցաւ, դուքսն ալ երախտադիտութեամբ մը իր նախանձորը ընծայներով դարձուց իր հայրենիքը: Եւ այդ հարուտ մոռցաւ իր դաշինքը. վասն զի Եղուարդ մեռածին պէս, ալ գին մեծերը տեսնելով անոր աշխուժութիւնն ու քաջասրտութիւնը ընտրեցին զինքը ինքնիշխան թագաւոր. բայց քիչ տևեց իր ուրախութիւնը. վասն զի հարուտին եղբայրը Ֆիանտրայէն վաղեց Լնգղիա նաւատորմով մը՝ անոր նոր ստացած փառացը վրայ նախանձելով. բայց հարուտի հանձարը գերազանցելով քան զեղբորը՝ յաղթեց անոր մեծ պատերազմի մը մէջ: Եւ պատերազմի ձայնէն Վուլիէլմոսի եռանդն ու աշխոյժը վառեցաւ, մանաւանդ որ բոլոր Վաղղիոյ ուրիշ գաւառներն ալ իրենք զիրենք կը նուիրէին դքսին կենացը. ուստի մեծ եռանդեամբ մը վառած ճամբայ ելան՝ ու իրեք օրէն Լնգղիոյ ծովեզերքը ոտք դրածուն պէս, Վուլիէլմոս արիական հոգւով մը լցուած մէկէն այրել տուաւ զօրացը առջին իր նաւերը և ցցունելով զԼնգղիան ըսաւ կտրիճներուն. « Լհաւասիկ ձեր հայրենիքը », Եւ որպէս զի հայրենեացը հին քաջութիւններն արթնցընէ զօրացը սրտին մէջ, նոյն միջոցին կ'երգէին նաև Սլոնոյի, Սոնթոպանի, Սոլանտի գիւցազնական քաջութիւնները: Եւ այն ատեն հարուտի ուրախութիւնը մեծ էր իր քաջագործութեանցը վրայ, և ըսածին պէս Վուլիէլմոսի յանդգնութիւնը, գոռոզութեամբ մը խրախուսեց իրենները ու բանակը շատ ցընելով՝ հասան պատերազմին ճակատը՝ ու բարձր պատնէշի մը վրայ ելան: Վուլիէլմոս իրեք կարգ բաժնեց իր զօրքը և երրորդին մէջ ինքը կեցաւ. առջի բերան տեղատարափ կը նետէին մէկմէկու նետերը, ու քանի կ'երթար կը սաստկանար կոտորածը. բայց աւելի Վորմանտացուց կողմէն շատ մարդ իյնալով, յանկարծակի սկսաւ թնդալ սրտերնին իրենց բաղդին վրայ. ամռանկ որ սկսան փախչիլ Վուլիէլմոսի կտրիճները, ու ձայն մըն ալ ելաւ թէ դուքսը

Գոշիէրմու Աշխարհակալ :

մեռեր է . ան միջոցին ինքը Ղուլիէլմոս կատղած իր անձնական քաջասրբութեամբը նետուեցաւ անոնց դիմացը արգիլեց անոնց վատ փախուստը . ու մէկէն ճարտար հնարքով մը փախչիլ ձեւացուց հեծեալներուն հետ մէկտեղ . որով անգլոսաքսոնքը ապահով կարծելով իրենց յաղթութիւնը պատնէշէն վար իջան . ան խառնակութեան մէջ թշնամոյն բանակը մէջ մտաւ ու սուկալի ջարդ տուին անոնց ինչուան արեւուն մտնելու ժամանակը , աս պատերազմը ըսուեցաւ Հաստինկի պատերազմ : Սեռաւ Հարոլտ իր հայրենեացը զօհ ըլլալով՝ երկու եղբարցը հետ , և իմացուեցաւ որ արժանաւոր էր ան դահուն որուն համար որ կը պատերազմէր . ինկան իրեն հետ շատ ազնուականք ու 40 կամ 60 հազար անգղիացիք : Եւսպէս Ղուլիէրմու ամենայն քաջութեամբ հանդիսացաւ աս կռուիս մէջ , ու իր փառաւոր յաղթանակը եղաւ Ռիտանիան , և քիչ տաւ .

նէն նաւ բոլոր երկիրն ալ իրեն հնազանդեցաւ :

Նշականալ դիպուածը բոլոր լոնտոնի բնակիչը սարսափի մէջ ձգեց , անոր համար շուտ մը քաղաքին իշխանները բանալիները յանձնեցին յաղթականին , ու քաղաքը մտածին պէս , փառաւոր հանդիսով Վրիստոսի ծննդեան օրը Սեթմինսթրի եկեղեցւոյն մէջ թագաւոր պսակեց զինքը Եորքի եպիսկոպոսը , և առաջ որ կ'ըսուէր Անհարապ ասկէ ետքը Աշխարհակալ մականունը տուին իրեն : Եւսպ Ղուլիէրմու աս երկրին տիրելէն վերջը՝ հանգիստ վայելք չունեցաւ , և որչափ դիւրաւ տիրեց ինքը աս նոր հայրենեացը , այնչափ աւելի շատ աշխատեցաւ անոր պահպանութեանը համար . նախ անցաւ Եորմանդիա , ուր որ քանի մը ապստամբութիւն ելած ըլլալով՝ նուաճեց զանոնք . իսկ երբ Նիզղլիա դարձաւ տեսաւ որ բոլոր երկիրը կատղած կը խռովէր ու կ'ապրստամբէր իրմէ . վասն զի՝ Եորմանդիա

գնացած ժամանակը իրեն գործակալացր անտանելի ծանր հարկերէն ձանձրացած, իրիտանիոյ իշխանազունքը գլուխ վերուցեր ու շատ արիւն թափեր էին զանոնք նուաճելու համար : Վուլիէլմոս ալ միտքը դրաւ որ աս տժգոհ ու անհանդարտ ժողովուրդը ուրիշ կերպով չկրնար զսպել և իր աշխարհակալութիւնը հաստատուն պահել, բայց եթէ սրով . ուստի նախ անոնց որ իրեն դէմ պատերազմեր էին և բոլոր Սաբոն ըսուած երկրին բնակչացը մեծամեծաց կալուածներն ու ինչքը անխիղճ կողոպտեց, ու իրեն զինուորակցացը բաժնեց զանոնք իբրեւ մրցանակ, իրենց ունեցած ընչիցը համեմատ ծանր ծանր տուրքեր դրաւ վրանին, ունեցած արտօնութիւններն վերուց, սաստիկ խիստ օրէնքներ տուաւ անոնց, և ուրիշ լեզուով կ'ուզէր որ խօսէին . որ և իցէ քաղաքական ու եկեղեցական պաշտօնները՝ իրեն սիրելի նորմանդացւոցը յանձնեց : Եւ ան աստիճանի ատելութեամբ ու կրքով կը վարուէր ընկճած ազգին հետ, որ կ'ըսեն թէ ինչուան նաև արգիլեց որ տները գիշերը ութն վերջը կրակ չվառեն, և թէ որ եղջերու մը սպաններ մէկը՝ մէկէն կը սպաննուէր : Բայց անգղիացիք հայրենեաց սիրով վառուած՝ չէին ուզեր գլուխին ծռել աս ամբարտաւան իշխանին . անոր համար Վուլիէլմոս սկսաւ արշաւել ասդիս անդին ապստամբները կոտորելու ու շատ դիպուածներու մէջ ցուց իր բնութեանը կատաղութիւնը : Երբոր լսեց Վուլիէլմոս որ Եորքի բռնակիչքը կատաղած պաշտպան բռներ են իրենց դաշնակից իշխաններն ու ջարդեր են իրեք հազար նորմանտացի պահանջները, մէկէն երդունցաւ որ անոնցմէ մէկը պիտի չսպրեցնէ : Բայց աս Եորք քաղաքին քաջութեան գէպքը տարածուելով՝ ազատութեան յուսով մը վառեցան անոնց օրինակաւ նաև ուրիշ Բնգղիոյ հիւսիսային գաւառներն ալ, ուսկից կ'անցնէր կ'երթար Վուլիէլմոս դէպ 'ի Եորք : Հասաւ հոն ու կատաղաբար յարձրկելով քաղաքին

վրայ առաւ զան, բայց շատ մարդ կորսնցուց : Բայց որովհետեւ ճշմարիտ հայրենասիրութիւն չունէր, և ոչ ալ հայրասէր խնամք՝ որ առաջին պարտքն է թագաւորի մը, և ոչ ալ ազնուական մտածութիւն, վրէժխնդիր հոգով վատ հնարք մը մտածեց ու կատարեց, որ յաւիտենական անարգանք է իրեն անուան ու փառացը . տեսնելով որ բոլոր ան ազգը անօգուտ տեղը կ'աշխատի նուաճելու, միտքը դրաւ որ զանոնք բովանդակ ջնջէ ու երկիրն ալ անապատ դարձնէ : Եւ մտքով ելաւ Եորքէն ու հրաման տալով իր զօրացը սկսաւ մոխիր ու կրակ դարձնել հանդիպած գեղերը, աւաններն ու երկիրները թալել, բոլոր բնակիչները սպաննել ու կոտորել անխնայ . բայց շատ մարդիկ իրենց կեանքը ուզելով ապրեցնել խեղճութեամբ փախան լեռները, անտառները բնակեցան, որոնք սովամահ կորան . կ'ըսեն թէ 100,000էն աւելի մարդ ընդ այր և ընդ կին զոհ եղան աս անգութ բռնաւորին պատճառաւ : Եւ ամէն բաներս տեսնելով՝ ամենուն սիրտը կը խշխշար ու կողբար Բնգղիոյ ցաւալի վիճակին վրայ, ևս առաւել Բնգղիոյ իշխանազունքը որ անկարելի համարելով այսպիսի մարդադէմ հրեշ մը ազատիլ, պատերազմելէն ետ կեցան :

Եւ վերկիրը չհանդարտեցաւ . վասն զի Սկոտլանդի թագաւորը համբաւաւոր Սալմոմ Գ քանի որ անգղիացիք իրենց հայրենիքը նորմանդացւոց դէմ կը պաշտպանէին՝ անոնց բարեկամ էր ու զերենք իր երկիրը կ'ընդունէր, բայց երբոր նուաճեցան՝ ան ատեն թշնամացաւ . ուստի արշաւեց Բնգղիոյ հիւսիսային գաւառը, ու ինչ որ Եորմանտացիք թողուցեր էին անմշտ, հարթայա տակ կործանեց : Եւ ատեն Վուլիէլմոս իրեն սրտին փափաքանացը հասաւ բացարձակ իշխող ըլլալով Բնգղիոյ՝ Սանչէն սկսեալ ինչուան Սկոտլանդի սահմանները : Վուլիէլմոսի քաղաք իրաւ յաջող էր, բայց խաղաղութիւն ոչ երբէք ունեցաւ : Սալմոմին ալ ուզելով հասկըցնել թէ որչափ իրեն ըրածնէ

րուն վրայ տժգոհ է, որ ոչ միայն իր երկիրը ասպատակեր էր, այլ նաև ազգայիններուն սիրտը ասպտամբուծեան եռանդն վառեր էր, միտքը հաստատեց որ բոլոր Սկովտիային տիրէ, ուստի նորմանտացի ու անգլիացի բանակ մը յարդարեց, ու անցաւ թշնամոյն երկիրը. բայց Սալքոլմ իմանալով որ անոր վրիժուցը չկրնար դիմանալ, անձնատուր եղաւ բոլորովին: Նոյնպէս նաև անգլիացուց վերջին յոյսը Նիվարտ՝ որուն հայրենասէր գործոց քաջութեանց յիշատակներն այնչափ քաղցր են ազգայնոցը, վերջին փորձը փորձեց իր երկիրը ազատելու համար, բայց անյաջող ելաւ. այսպէս Նիգղիան տիտուր յուսահատութեան մէջ ընկաւ, եթէ պրեթոնք, եթէ դանիք եթէ անկուսաքսոնք ամէնքն ալ նոյն գերութեան լծին տակ մտան: Իսկ 1085ին Վանուլթ անունով դանեաց թագաւորը որ իրեն պէս անհարազատ որդի էր՝ բայց խելացութեամբը աշխոյժովը ու քաջութեամբը արժանի եղեր էր ան գահուն, նախանձեցաւ անոր համբաւոյն, ու զեց Նիգղիոյ գահակալել ու ահաւոր նաւատորմիդ մը հանեց. սարսափեցաւ Վուլիէլմոս, բայց իրեն վրայ ամէն կատարելութիւններէն աւելի զօրաւոր էր անյողդողդութիւնը, անոր համար մէկէն այլևայլ ազգերէ բանակ մը կազմեց իր դրօշին տակը, որոնց թուակը իր յափշտակած ինչքերէն կը վճարէր. զարմացաւ Նիգղիոս վախով մը այնչափ նաւաց բազմութեանը վրայ, բայց թըշնամին յաջող քամի չունենալով որ մօտենայ Նիգղիոյ ծովեզերքը, բանակն ալ ցրուեցաւ: Եւ որ աւելի զարմանալին է իր վերջի տարիները իր որդիքն ալ ասպտամբեցան իրմէ՝ ձանձրանալով անոր խստութիւններէն: Իսկ վերջը Վաղղիոյ Պրեթայն գաւառը գնաց ու զսպեց հոնտեղի սպտամբները: Վուլիէլմոս տարիքը առնելով չափէ դուրս սկսեր էր գիրնալ, անոր համար բժիշկներն իր քովէն չէին զատուեր. աս բանիս վրայ Վաղղիոյ թագաւորը ծանր խեղկատակութեամբ մը ծաղրեց զին.

քր. այսպիսի արհամարհանաց դժարը գալով՝ վաղեց անոր երկիրները, ու անցած ձամբաներն ինչ որ հանդիպեցաւ գերեց գերփեց, և ինչուան Վարիզի մօտ հասաւ: Ստաւ Սանթ քաղաքը ու այրեց զան, ուր որ խեղճ քաղաքացոցմէ շատ մարդիկ այրեցան. և երբոր աս տեսարանը կեցած կը նայէր ու գոռոզութեամբ մը ջերմ մոխիրին վրայ կոխկռտելով կը քալէր ձիովը, խրտեցաւ կենդանին ու զինքը վար գլորտրկեց ուսկից փնասեցաւ և վրան տաքութիւն և ջերմ գալով՝ տարին զինքը աս խեղճ վիճակին մէջ Սուան, ու քիչ մը ատենէն վախճանեցաւ 1087ին Սեպտեմբերի 10ին, 52 տարի թագաւորելէն ետքը՝ Նորմանտիայի վրայ, իսկ Նիգղիայի վրայ 21 տարի: Իրեն մեռնելու ատենը քովը մարդ չկար՝ ոչ որդիքը, ոչ իշխանքը, ոչ ծառայքը. միայն Սուանի եպիսկոպոսը և ուրիշ մը մտածեցին իրեն մարմինը թաղելու, որ և թաղուեցաւ իր շինած սուրբ Ստեփանոսի եկեղեցին: Իսկ Սանթիլտէ դըշխոյէն ունեցաւ իրեք որդի. երեցը Նոռ բերտոս առաւ Նորմանդիայի դքսութիւնը քովի երկիրներովը, Վուլիէլմոսը յաջորդեց Նիգղիոյ գահը, իսկ Նենրիկոս աւելի բազմ ունեցաւ վազեց ու գրաւեց հօրը ձգած դանձը. իսկ իր զօրավարներն ու ծառայներն ալ նայեցան որ իր պալատը թալլեն:

Եւ որ լացաւ աս ահաւոր դիւցազնին մահը. յիրաւի ունէր արքայավայել կատարելութիւններ, բայց չափազանց խստաբարոյ ու բռնաւոր էր. պատկառելի և բարեպաշտ անձանց հետ քաղցրահամբոյր, վերջին աստիճանի խիստ և վրէժխնդիր իրեն կամացը հակառակողացը հետ. այնպիսի խստութեամբ կը պատժէր յանցաւորներն՝ որ երկրին մէջ աւազակ մը չմնաց. չափազանց արծաթասէր էր, որ անվայել է իշխանազունի մը, և աս արծաթսիրութիւնը իրեն ախտ մը դարձեր էր, որով աղքատները սաստիկ չարչրկեց. կրօնական սկզբունքները՝ ի մանկութենէ սիրտը տպաւորուած ըլլալով, գիտէր առաքի.

նութիւնը յարգել ու վարձատրել, թէ պէտ է ինքն անոր ամէն սկզբանցը չհետեցաւ : Վուլիւլմիսի արտաքին տեսքը էր միջահասակ, թանձրամարմին, կարմիր երես, նայուածքը կատաղի՝ մանաւանդ երբոր բարկանար : Թաղաւորու թիւնը այլ և այլ պարունութիւն բաժնեց, և երկրին օրէնքներ դրաւ, և շատ բերդեր ալ կանգնեց : Ինչպէս նաև ինչ տրայի աշտարակն ալ սկսաւ շինուիլ իր հրամանաւը, և լմնցաւ 1078^ն : Ինչ չուան իր ատենը Նիգղիացիք Եւրոպայի մէջ անծանօթ ու բարբարոս ազգ մըն էին քաղաքականութեան կողմանէ, բայց իրեն ատենը սկսան պայծառանալ ուսմամբ և գիտութեամբ, վաճառականութեամբ, զօրութեամբ և իրենց յաղթանակներովը Նիգղիոյ հանդերձեալ մեծութեան հիմը դրին :

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Յովնանէս Ռասին :

ԵՐԻՐՈՊԱԿԱՆ ազգաց մէջ իրաւամբք թատրերգութեան վերանորոգող սեպուած են Վաղղիացիք, որ մեծ յաջողութեամբ իրենց ոսկեղէն կամ իւր գովիկեան դարուն մէջ այնպիսի փառաւոր թատրերգուներ հանեցին որ եթէ Յոյները բոլորովին չգերազանցեցին ալ, բայց սակայն շատ կատարելութիւններով ու սեպհական ձիրքերովն անոնց արժանաւոր ախոյեանն ու նախանձորդը ըսուելու սրտիւր ժառանգեցին : Իսկ ողբերգակ քերթողներուն մէջ անուանիներն են Պետրոս Վրունէյը ու Յովհաննէս Ռասին, որոնց մէկը Եւրիպիդէս ու երկրորդը Սոփոկղ Վաղղիոյ ըսուեցան : որոնք մինչև հիմա ոչ միայն բոլոր Վաղղիացւոց՝ հապա նաև ամենայն կրթեալ ազգաց թատրերգութեան կատարեալ օրինակ եղան ու առաջնորդ : Եւրոպայի համար կ'արժէ որ մենք ալ համառօտ տեղեկութիւններ տանք այս երևելի քերթողներուն վրայ՝ Ռասինէն սկսելով :

Յովհաննէս Ռասին 1639^ն դեկտեմբերի 21^ն Վաղղիոյ Ֆերթե-Սիւն քաղաքը ծնաւ : Հայրը նոյն քաղքին աղի համբարանոցին նօտարն էր, որ զինքը նախ մանր ուսմանց մէջ կրթութիւն ու լատիներէն սորվեցընէին ետքը՝ Փոր-Ռուայալ՝ դրաւ, որպէս զի հոն իր ուսման ընթացքը կատարէ : Վղղիոս լանսլոյ անունով գիտնականը, որ քանի մը խելացի գրուածքներովը բաւական անուն հասած էր, իրեն յունարէնի վարժապետ եղաւ, որ սորվեցընելու լաւ ոճ մը ունենալով՝ տալուան մը միջոցի մէջ այնչափ առաջ տարաւ զՌասին՝ որ անաշխատ Եւրիպիդէսին ու Սոփոկղի ողբերգութիւնները կը հասկընար : Եւրոպայի ատենէն սկսեալ Ռասին բանաստեղծութեան վերայ կարգէ դուրս ակտորժ մը կը ցուցընէր : Սոկայ Փոր-Ռուայալին անտառները քաշուած մեծ զուարճութեամբ ու սիրով յոյն ողբերգուաց գործքերը կը կարդար, և այնչափ անգամ դարձուց անոնցմէ երևելիներն որ գրեթէ բերնուց սորվեցաւ, որով իրեն բնական բանի մը պէս բոլոր անոնց դարձուածքներն ու բացատրութիւնները իր հայրենի լեզուն դարձուց :

Թէագինեայ և Խարիքլէի սիրոյ վրայ գրուած յունարէն վիպասանութիւնը ձեռքն իյնալով՝ այնպիսի փափաքանօք ու եռանդեամբ սկսաւ կարգալ որ լանսլոյ իոհեմութիւն սեպեց նոյն գիրքը ձեռքէն առնել ու իրեն աչքին առջև կրակի մէջ նետել : Ռասին մանկական յամառութեամբ նոյն գրքին ուրիշ օրինակ մը գտաւ, բայց անոր ալ նոյն բանը հանգիպեցաւ : Ինչ ատեն Ռասինի ճարը հասնելով՝ առաւ նախ ծայրէ ծայր բերնուց սորվեցաւ, ու

1 Փոր-Ռուայալ Փարիզու Սէն Ժաք արուարձանը վանք մըն էր, ուր 1636ին մէջի կրօնաւորները ցրուէին վերջը՝ գիտնոց սիրելի միայնարան մը եղաւ, ուր քաշուած հոգևոր և ուսումնական բաներու ետեւէ կ'ըլլային : ասոնց մէջ երևելի են Աւնոյ, Մէսթր կամ Սասի, Լանսլոյ, Նեքոլ, Ռասին և այլն : Փասքալ ալ շատ անգամ հոն կ'անցընէր : Հոս տեղս յանսնեան աղանդը շատ ուժ առաւ քիչ մը ատեն :